

Irena Seidlerová

Politické a sociální názory Bernarda Bolzana

Časopis pro pěstování matematiky, Vol. 81 (1956), No. 4, 388--390

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/117221>

Terms of use:

© Institute of Mathematics AS CR, 1956

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

POLITICKÉ A SOCIÁLNÍ NÁZORY BERNARDA BOLZANA

IRENA SEIDLEROVÁ, Praha.

DT:3K9

(Došlo dne 26. března 1956.)

Bolzanův největší význam spočívá bezesporu v jeho práci v matematice a logice, která však zůstala neznáma nebo nepochopena i u úzkého kruhu odborníků. Jako vědec Bolzano na současnou společnost vliv celkem neměl. Jeho proslulost přinesly mu politické, sociální a náboženské názory, s kterými seznamoval českou veřejnost za svého působení jako profesor náboženství na filosofické fakultě pražské university v letech 1805—1820. Bolzanovo sesazení s místa profesora, i když se v něm bezesporu odrazily současné vnitrocírkevní boje, mělo jasně politický charakter. Přímé politické činnosti se Bolzano stranil. Proto byl bez těsnějšího spojení s pokrokovými složkami české společnosti, což se projevilo zvláště v r. 1848.

Bolzanovy sociologické názory se formují v letech 1800—1820, kdy je Bolzano v živém styku s tehdejší politickou a společenskou problematikou. V době Bolzanovy izolace od praktické činnosti se již jen málo mění. Většina z nich je roztroušena v jeho exhortách z let 1805—1819; systematicky jsou zpracovány ve spisku „*Von dem besten Staate*“, vznikajícím v původní formě r. 1831, který se však Bolzano pokouší publikovat až ve čtyřicátých letech.

Bolzano vychází z osvícenských racionalistických teorií a učení o přirozeném právu. V prvním období jeho činnosti možno pozorovat silný vliv ROUSSEAUŮV. Bolzano se však neztotožňuje s tehdy běžnou idealisací primitivní společnosti. V jeho díle jeví se i typické rysy osvícenství zdejšího a německého jako učení buržoasie, která učinila kompromis s feudálním státem: nerevolučnost, kladný poměr k církvi a pod. Bezprostřední doklady o znalosti děl utopických socialistů a komunistů u Bolzana před r. 1830 nemáme. Teprve v 40. letech se seznamuje ve větším měřítku s novějšími utopistickými názory. Z nich nejkladněji přijímá CABETA, jehož *Voyage en Icarie* dal přeložit a připravoval k německému vydání (neuskutečnilo se), a WEITLINGOVU kritiku vlastnictví.

Vycházejí z kritiky současného státu, za jehož největší nedostatek pokládá nerovnost stavů a majetku, vytváří Bolzano představu ideálního státu. V poli-

tickém ohledu patří Bolzano v podstatě k levému křídlu buržoasních theoretiků. Jeho stát je republikou, kde funkce parlamentu je nahrazena lidovým hlasováním. Volené samosprávné orgány jsou totožné s orgány státního aparátu. Občanům jsou přiznána základní občanská práva v běžné buržoasní formulaci. Stát je řídicím orgánem i v hospodářství, je vlastníkem půdy, výrobních prostředků (z Bolzanovy formulace ne zcela prokazatelné) i části spotřebních statků. Rozvoj výroby vůbec a strojová výroba speciálně nabudou tím netušených možností. Výroba je organisována státem ve větších podnicích. Produktivní práce je povinností občana. Odměňování se děje podle práce. Jednotlivec má neúplné právo na vlastnictví omezeného množství věcí, dědické právo neexistuje. Obchod a peněžnictví je v rukou státu. Výchova a výživa dětí se děje na státní útraty. Stát poskytuje také lékařskou péči občanům a zaopatření všem práce neschopným.

Bolzanova utopie odráží, i když ne bezprostředním způsobem, ideologii oné části městského obyvatelstva počátku 19. století, z které se formuje proletariát. Současně je na ní patrna i neostrá hranice mezi vznikajícím proletariátem a maloburžoasií a kompromisnost zdejší buržoasie. Nevyhraněnost třídních poměrů, slabost pokrokových složek společnosti se obráží u Bolzana v nedůvěře v možnost uskutečnění jeho utopie v dohledné době, v zásadním odmítání revolučních metod, ve víře ve vyřešení třídních rozporů cestou přesvědčování, v obhajobě katolického náboženství. Maloburžoasní názory projevují se především v otázce vlastnictví, kde přes zásadu odměny podle práce dochází Bolzano v praxi k požadavku rovnostářského vyrovnání majetku. Zaostalost hospodářských poměrů vede u Bolzana k nevíře v možnost hojného uspokojování potřeb všeho obyvatelstva; proto hlásá nutnost asketického omezení a vyrovnání spotřeby. Přes mnohé maloburžoasní rysy nelze Bolzanovo učení označiti jako maloburžoasní socialismus, neboť Bolzanovi nejde o zachování malovýroby. V celku lze říci, že Bolzanova utopie patří svým obsahem a formou do okruhu socialistických utopií 18. století; nejbližší stojí asi francouzskému utopistovi 18. stol. MABLYMU.

Bolzanovo učitelské působení mělo velký ohlas u studentů i u části pražského obyvatelstva (nikoliv u lidových vrstev). Hlásání nutnosti změny a opravy státního zřízení vyhovuje určité nespokojenosti buržoasie i josefinské byrokracie. Náboženské učení má sice některé pokrokové rysy, získává však obratně a úspěšně pro katolickou církev zpět i ty vrstvy, které jsou již silně zachváceny náboženským indiferentismem. Proto hraje Bolzanovo náboženské působení od počátku objektivně reakční úlohu. Neaktuálnost Bolzanových názorů na vlastnictví se projevuje v nezájmu a lhostejnosti posluchačů k této stránce Bolzanovy koncepce. Zájem o Bolzanovo učení přitom zůstává silně na povrchu. V celku lze říci, že dosah Bolzanových tvrzení i nebezpečí z nich pro ně plynoucí lépe pochopili ideologové feudalismu i část zvláště kompromisní buržoasie, než Bolzanovi vlastní přívrženci; proto také rozruch způsobený Bolzanovým sesá-

zením byl sice silný, ale krátkodobý. Bolzanovo jméno udržuje se sice po desetiletí v české společnosti, ale je spojeno pouze s neurčitou představou „mučedníka za dobrou věc“. Kruh Bolzanových nejbližších žáků navazuje pouze na jeho náboženské učení a vyvíjí se rychle k orthodoxii a politické reakčnosti. Určitá popularita Bolzanova jména je v období okolo r. 1848 přímo zneužívána ve prospěch katolického náboženství. — Bolzanova socialistická utopie, odmítnutá nejbližšími Bolzanovými spolupracovníky, zůstala nepublikována a neznáma. Na vznikající ideologii proletariátu nemělo Bolzanovo učení žádný vliv.

Přesto je možno říci, že i v oboru nauky o společnosti předběhl Bolzano současníky o celá desetiletí a vytvořil naši první a vlastně jedinou ucelenou socialistickou utopii.